

בס"ד. יום ד', י"ד שבט, ה'שי"ת*.

(בשבוע הראשון להסתלקות כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, ביום הרביעי, אחרי תפלת השחר אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א):

הדין הוא — "שלשה לבכי, שבעה להספד".¹

קבלתי מכתב מאחד בו הוא כותב שאמנם אין חסידים עורכים הספדים, אבל מספרים סיפורים אודותיו, וזהו ההספד. הוא גם כותב לי סיפור:

הרבי כתב לו במכתב: איני מפזר תוארים. כשאני כותב "ידיד נפשי" או "ידידי עוז" הרי שהמציאות היא כך.²

(ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א): הגם שמצד המקבל יתכן שלעת-עתה עדיין אין הדבר כן, אבל סופו להיות כן.

ובהתאם לכך — שמעיק עלי ("מיר קוועטשט") ה"שבעה להספד" — אספר סיפורים³ מהרבי.⁴

(וכך הי' עושה גם בשאר ימי ה"שבעה", אחרי התפלה).

הרבי, הרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה נ"ע (כ"ג שבט תש"ב), הספידה הרבי ע"י אמירת פתגמים וסיפורים. וברשימה אחרת: יש נוהגים להעמיד "תיקון" (י"ש ומוזנות) בבית האבל, אך לא ראיתי שינהגו כן בבית הרב, ותמורת זאת אספר סיפורים. (4) מהענינים ששמעתי ממנו בריגא (מרשימה פרטית בלתי מוגה).

(* הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידיש), ונדפס בלקו"ש ח"א ע' 138 ואילך. ח"ב ע' 504 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה. (1) מו"ק כז, ב. שו"ע יו"ד סצ"ד ס"א. (2) ראה גם סה"ש תש"ד ע' 115. אג"ק ח"ד ס"ע קיד. (3) ברשימה פרטית בלתי מוגה: זכורני שלאחרי ג' ימים להסתלקותה של אמו של

— רשימת הסיפורים שזוכרים. סדר הסיפורים אינן זוכרים —

א. בשנת תרנ"ז הי' כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע חולה מאד ונסע למוסקבא לריפוי.

הפרופסורים אמרו לו אז שנתרו לו רק מספר חדשים לחיות. כששמע זאת הרבי נ"ע החליט לנסוע לארץ ישראל, וסיפר לרבנית מרת שטערנא שרה נ"ע על כך.

שאלה אותו הרבנית: ומה תעשה עם החסידים שלך ועם חסידות? השיב הרבי נ"ע: הרי משאיר אני אותו (בהתכוונו לרבי)⁵. והרבי הי' אז בן שבע עשרה שנה!

ב. כשהי' הרבי ילד, בשנת תרמ"ד, דר אביו, הרבי (מהורש"ב) נ"ע, בדירה בת שני חדרים. חדר אחד שימש כחדר השינה, ובחדר השני ישב ולמד יחד עם הרה"ג והרה"ח ר' יעקב מרדכי בעזפאָלאָוו⁶. שם גם עמדה עריסתו של הרבי. הרבי הי' יפה תואר ופניו האירו. פעם, תוך כדי הלימוד, מאוחר בלילה, ראה הרי"מ את הרבי ישן, והחל לדבר עם הרבי נ"ע על כך שמראה וזיו הפנים מוכיח על טהרת המחשבה וכו'. נתעורר אז רצון חזק אצל הרבי נ"ע להעניק נשיקה לרבי⁷. חלף במוחו רעיון שבבית המקדש הביאו, נוסף על קרבנות, גם כסף זהב וכו' לבדק הבית, והחליט להחליף את הנשיקה במאמר חסידות. אז כתב את מאמר החסידות ד"ה מה רבו מעשיך⁸. בשנת תרנ"ב נתן את הכתב לרבי במתנה, באמרו: זו נשיקה חסידית, ובמשך הזמן אספר לך. בשנת תרנ"ו — סיפר לו את כל המעשה⁹.

ג. כשהי' הרבי בגיל שש לערך, קרא לו אביו הרבי נ"ע ואמר לו לברך על הציצית. הרבי ענה שכבר בירך היום את ברכת ציצית. אמר הרבי נ"ע: אף על פי כן! אך הרבי סירב.

נתן לו הרבי נ"ע סטירה קלה (היתה זו הפעם היחידה שנתן לו

(5) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1324.
 (6) ראה אודותיו — סה"ש תש"ו ע' 11
 (7) וש"נ.
 (8) ראה גם רשימת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ
 (9) נדפסה בקונטרס הנ"ל ע' מא"ב. ת"מ — רשימת היומן ע' קצא.
 (ובהערה 1).

סטירה) ואמר: כשאני פוקד — עליך לציית. התפרץ הרבי בבכי, ואמר: אם יש לברך לפני הקב"ה — כבר בירכתי, אבל אם יש לברך משום שאתה פוקד...

ענה לו הרבי נ"ע: יש לברך בגלל שהקב"ה ציוה כן, אך כל אב משגיח על ילדיו, וצריכים הם לציית לו¹⁰.

ד. בשנים הראשונות, כשהי' הרבי נ"ע נוסע למקום מסויים, לא הי' נותן לרבי את מפתח ארונות הכתבים, אבל בשנים המאוחרות יותר הי' נוהג להשאיר בידו את המפתח.

פעם נכנס הרבי לחדר הכתבים וראה שמונחים שם גליונות נייר של כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע.

הרבי, שאימן עצמו עוד קודם לכן לכתוב בכתב-ידו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, נטל נוצת אווז (כ"ק אדמו"ר מהר"ש הי' נוהג לעתים תכופות ביותר לכתוב בנוצת אווז) וכתב על גליון נייר של כ"ק אדמו"ר מהר"ש ביאור ענין מסויים בתורת החסידות (למאמר "וילך איש מבית לוי") בכתב-יד של כ"ק אדמו"ר מהר"ש.

הרבי הפליג לאחר מכן בעיונו בכתבים, ותוך כדי התעמקות, הלך, בהשאירו את הכתב בין שאר הכתבים. כשחזר הרבי נ"ע מחו"ל, נכנס לחדר הכתבים ומצא כתב זה, ואמר לרבי: יש לי היום שמחה, מצאתי מאמר של אבי שלא ידעתי עליו.

הרבי לא ענה לו כלום. כעבור שבועות מספר שוחח שוב הרבי נ"ע על הדבר. אז התבונן הרבי: מה עשה, וכיצד יתקן זאת? והחליט להכנס בקשר לכך ל"יחידות".

כשנכנס ליחידות פרץ בבכי. הדבר העיקר על לבו ולא יכול לדבר כלום.

כששאלו הרבי נ"ע לפשר בכיו — ענה שעשה דבר מסויים שאינו יודע כיצד יהי' לו תיקון על כך. וסיפר לו את כל המעשה. אמר לו הרבי נ"ע: לא נורא כל-כך!

ה. היו זמנים בהם הורה הרבי נ"ע לרבי להכנס לחדרו ולהתבונן בהנהגותיו.

10 ראה גם תו"מ שם ע' קסו.

ו. הרבי נ"ע הי' צריך פעם לכתוב מכתבים ארוכים לרבנים רבים, ולכולם בכתב-ידו, דבר שגזל ממנו זמן רב.

אמר אז לרבי שיאמן עצמו בכתב-ידו שלו ויכתוב את המכתבים, והוא – הרבי נ"ע – יחתום עליהם.

הרבי אמר שהוא מסכים לכך, בתנאי שיוסיף שיעור בלימודו עמו תורת החסידות.

הרבי נ"ע הסכים לתנאי, והרבי למד את כתב-ידו של אביו במשך זמן קצר, וכתב לו אחר כך את המכתבים כנ"ל.

ז. לאחר שסודר טלפון בין החדרים של הרבי נ"ע ושל הרבי, הי' קורה תכופות שכ"ק אדמו"ר נ"ע צלצל לרבי ואמר לו: אתה רשאי להכנס, רצוני לעשן. הרבי הי' נכנס, מדליק גפרור, מצית את הסיגרי', והרבי נ"ע הי' מעשן.

הרבי נ"ע הי' מדבר אתו בנושא בו עסק אז. או שהי' שואל: מה יש לך לספר? ואז הי' הרבי מציע ענייניו.¹¹

כעבור זמן עלה לרבי רעיון, ובערב שבת או ערב יו"ט הי' מניח גפרור תחת אפרכסת הטלפון כדי שלא תסגר היטב ויוכל לשמוע את הרבי נ"ע מתפלל בחדרו.¹²

ח. פעם ביקר הרבי נ"ע יחד עם הרבי בפראג, וביקרו בבית-הכנסת של המהר"ל. הרבי רצה לעלות לעלי" בה מונח ה"גולם", שיחד את השמש, נטל סולם ועלה.

— כשסיפר הרבי את הסיפור, שאלתיו מה ראה שם, והרבי לא ענה לי. —

כשנודע הדבר לרבי נ"ע הוכיח קשות את הרבי. כעבור זמן אמר לו: היתה לי עבודה של חודשים (כנראה כדי לתקן שלא יהי' נזק מזה. המספר).

ט. בשנת האבלות¹³, ל"ע, כשהי' הרבי מסיים: "רבי חנניא בן עקשיא כו", לפני קדיש דרבנן, הי' נוהג להשען על ידו ולומר משהו בלחש.

אח"כ סיפר הרבי שהוא אומר אז מספר שורות ב"תניא"¹⁴.

(13) אחר אמו הרבנית הצדקנית מרת

(11) ראה גם שם ע' ער.

שטערנא שרה נ"ע.

(12) ראה הביאור במכתב הנדפס באג"ק

(14) ספר המנהגים חב"ד ע' 18. ע' 95.

חכ"ב ע' תפא.

י. הרבי אמר שבתפלות בהן אין אומרים תחנון — אין מכים על החזה באמירת "סלח לנו"¹⁵.

יא. הרבי נ"ע הי' פעם בחוץ-לארץ ונפגש עם הרבה "גוטע אידן"¹⁶. בהגיעו הביתה הביא מתנה לרבי, מקל עם ידית כסף¹⁷, שעליו הוציא את שארית כספו שהי' לו. שאלה אותו הרבנית האם לשם כך הי' צריך להוציא שארית מעותיו, והרבי נ"ע השיב, שבראותו (המעמד ומצב) אצל אחרים, נוכח לראות מי הוא (הרבי)¹⁸.

יב. להנחת ארבעה זוגות תפילין¹⁹ יש צורך בגוף נקי ביותר. כי, בנוגע לענינים שחייבה תורה, כתפילין דרש"י ור"ת²⁰, מאחר ש"לא ניתנה תורה למלאכי השרת"²¹, נוטלת התורה על עצמה את הדבר, ואילו לדבר שרק אנשים מעטים עושים ולא שהתורה חייבה את כולם בכך — הרי האחריות העצמית גדולה יותר. ונוסף לזה, מצד ענינם של תפילין של שמוש"ר וראב"ד — צריכים הם גוף נקי ביותר²².

משמע שאינו חיוב כמו תפילין דרש"י. ובכל אופן צע"ג מפני מה פשט המנהג, וגם בין אנ"ש, להתחיל בהנחת תפילין דר"ת משך זמן אחר הבר מצוה. וע"פ רוב אחרי הנישואין. והעיר ע"ז ג"כ בספר פסקי הסיודר להרה"ג וכו' הרא"ח ז"ל נאה. ובאות חיים סל"ד סק"י חותר ליישב טעם המתחילים להניח תפילין דר"ת אחר הנישואין, אף שדעתו להתחיל בזה לבר מצוה (וראה גם מכתב כ"ב סיון שנה זו — אג"ק ח"ג ע' שכו)*.

(21) ברכות כה, ב. וש"נ.

(22) ראה אגרות הרמ"ז ס"ה: תפילין דשמושא רבא .. צריכין גוף נקי ומחשבות טהורות ונקיות, ובשו"ת הרמ"ע שם כי מאד עמקו כו' ובקושי התיירו להניחן. — וכבר

(* הערת המו"ל: ראה סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 632 הערה 114: אף שבדורות שלפנ"ז לא היו מתחילים להניח תפילין דר"ת (גם המדקדקים ומהדרים במצוות) אלא לאחר משך זמן מהרב"ר מצוה, ועד לאחר הנישואין (משום טהרת הגוף כו'), מ"מ, בדורנו זה פשט המנהג (ובפרט מנהג חב"ד) שמתחילים להניח תפילין דר"ת באותו זמן שמתחילים להניח תפילין דרש"י (כולל גם בנוגע לזמן ההכנה שלפני הבר מצוה) — נתבאר בארוכה בשיחת פורים תשל"ו.

(15) ראה גם אג"ק חכ"א ע' עט. "חקרי מנהגים" (בהוצאת "אהלי שם" תשנ"ט) ע' מז ואילך. וש"נ.

(16) אדמור"י פולין (המו"ל).
 (17) ראה גם סה"ש תרפ"ד ע' 62.
 (18) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1326.
 (19) בארוכה ע"ד ד' זוגי תפילין ראה שו"ת רמ"ע מפאנו סימן קז (ושם ג"כ ע"ד סדר הנחתן), מצת שמורים, חתן סופר (או"ח שער הטוטפות ס"ל), משמרת שלום ס"ד. אות חיים סל"ד סק"א.

(20) ראה שער הכולל פי"א סקל"ט. ובתקוני זהר חדש (קד, א): ובגין דלא בקיאיין אלין דדרא בתראה שוויין תרי זוגיין דתפילין. משמע דעתו דבדרא בתראה ספק בדבר ומוחזיבין (מפני הספק) להניח תרי זוגי דתפילין (ומש"כ ע"ז במור וקציעה — כבר סתרו דבריו בשו"ת חיים שאל בתחלתו, במחזיק ברכה (לשו"ע או"ח סל"ד) ובספר אות חיים (שם). — ועייג"כ חז"ב ס"פ בא. שו"ת מן השמים (ס"ג ובהערות שם)). בבאר היטב הישנים הי' כתוב דמי שאין מניח תפילין דר"ת הוא קרקפתא דלא מנח תפילין (מהדור"ב למשמרת שלום ס"ד) אבל לשון אדמור"י הוקן בסידורו הוא: כל אשר נגע יראת אלקים בלבו יניח תפילין דרבינו תם.

מצאתי נדפס²³ שהרה"ח וכו' ר' הלל מפאריטש²⁴ הניח ארבעה זוגות תפילין, ושהעידו לפני המחבר שבני ה"צמח צדק" הניחו ארבעה זוגות תפילין. כן היו גם בדורנו חסידים שנהגו להניח ארבעה זוגות תפילין, כגון הר' יצחק מתמיד²⁵, ר' צבי הירש גורארי²⁶, ועוד. אני – יראתי, עד שהרבי אמר לי להניח ארבעה זוגות תפילין²⁷, והתחלתי להניח, שהרי הדבר על "כתפיו" של הרבי.

הרבי אמר לי אז שהוא בעצמו יזמין את התפילין, כדי שהדבר יהי כחשאי²⁷.

בשעה שנדפס "היום יום" הסכים הרבי לגלות את סדר הנחת ארבעת זוגות התפילין, והדבר נדפס ב"היום יום"²⁸.

בפסוק²⁹ "שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום" מרומזים³⁰ ארבעת זוגות התפילין. תפילין דרבנו תם רמוזים בתיבת "תם". תפילין דרש"י – בתיבת "ישר". תפילין דשמושא רבא – בתיבת "שלום", רב שר שלום בעל שמושא רבא³¹.

התפילין דשמוש"ר ובפרט דראב"ד הם בדרגה נעלית מדרש"י ודר"ת. לפיכך אין שום דעה הסוברת לברך עליהם³².

תפילין דרש"י הם בחינת מוחין דאימא, תפילין דר"ת – מוחין דאבא, ותפילין דשמוש"ר ודראב"ד – כתר³³. ולכן הם נעלים מכדי "המשכה" על ידי ברכה.

(28) יט מנחם אב (מ"ילקוט דרשימותי" – נדפס בתו"מ שם ס"ע תנר ואילך).

(29) תהלים לז, לו.

(30) פ"ח שער התפילין פ"י בהגה"ה. וראה אשכנזא דרבי (ברוקלין, תשי"ג) ע' 68 (בהוצאת תשל"ו ע' 72) ואילך (בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א). הובא בטעמי המנהגים עניני תפילין בסופן (ע' יט) בהערה.

(31) בספר חתן סופר שם עמד על זה – כי הלא הרב שר שלום אינו רב האי גאון שהביא הראב"ד.

(32) בספר עצי עדן (למנחות פ"ד) כתב לברך על תפילין דר"ת כשמניחן בפ"ע ובמצת שמורים דגם על שמוש"ר יברך. – ועיין תו"א שמות נב, ב (וראה גם אג"ק ח"ב ס"ע נה ואילך).

(33) עמק המלך שם. ואולי אפשר לומר:

האריך באות חיים סל"ד שם, שמפני זה לא נהגו רוב העולם להניחם. ובס' עמק המלך שער קרית ארבע פס"ח כתב: אין מי שיוכל להניח אותם התפילין של אריך סברת בעל שמוש"ר כו' א"א לשום אדם להניחם; ועייג"כ ספר עשר קדושות בתחלתו. ואכמ"ל.

(23) במהדו"ב לספר משמרת שלום ס"ד שמצא כן "בספר הנדפס מחודש".

(24) הרב ר' הלל בר' מאיר הלוי מאליסאָוו אב"ד באברויסק (תקנ"ה – י"א מנ"א תרכ"ד) ראה אודותיו – בספר פלח הרמון בראשית ע' VI (סה"ש תש"ו ע' 29 הערה 16. וש"נ).

(25) ראה אודותיו – סה"ש תרפ"ג ע' 37 הערה 1. וש"נ.

(26) ראה אודותיו – סה"ש תרפ"א ע' 24 הערה 2. וש"נ.

(27) ראה גם תו"מ – רשימת היומן ע' רצו.

יג. כשנקלעו מאנ"ש לגרמני, פנו בשאלה אם מותר לעשות ציצית במכונה. שאלתי את הרבי — שכן הצאנזער מחמיר³⁴. סיפר לי הרבי שכשהגיעו הפליטים לרוסי, בשנת תרע"ה, לא היו להם טליתות וציצית. שאלו את הרבי נ"ע, והרבי נ"ע שלח שליח לביהח"ר של גנזבורג ועשו שם ציצית במכונה, ולאחר מכן אמר שאפשר לברך עליהם³⁵.

יד. לא שמעתי את הרבי מדייק בתואר "הקדוש" ביחס לבעל אור־החיים או השל"ה.

כשסיפר הרבי³⁶ שאדמו"ר הזקן הי' "יהודי של של"ה", התפלל בסידור השל"ה, בכוונות השל"ה, לא הוסיף את המלה "הקדוש".

טו. הרבי סיפר כשהי' הרוז'ינער ילד ולמד חומש עם המלמד — הי' מקדים לשאול את המלמד את כל הקושיות שרש"י מדייק בהן.

כשלמד את הפסוק³⁷ "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה גוי", אמר לו המלמד: נו, מדוע אינך שואל? ואמר לו את קושיית רש"י: הי' צריך להיכתב "יורדים ועולים"? — ענה הרוז'ינער: על חלום אין מקשים קושיא.

טז. בשעת ברית המילה שלו בכה הרבי, כדרך התינוקות. אמר לו סבו כ"ק אדמו"ר מהר"ש: מדוע הנך בוכה? כשתגדל תהי' ... ותאמר חסידות בשפה ברורה. — כך רשום ברשימות המאסר של הרבי³⁸, במקום חלק לאחר התיבה "תהי'". — מחסידים שמעתי שאמר "תהי' רבי". עפ"ז מובן מדוע יש מקום חלק ברשימותיו של הרבי.

(36) סה"ש תש"ד ע' 131. וראה סה"ש תש"ז ע' 99. וש"נ. (37) ויצא כח, יב.

(38) לקו"ד ח"ד תריח, א. סה"ש תרפ"ז ע' 187.

עתיק ואריך. ויש לעיין במצת שמורים בכוונות תפילין אלו (בכתבי האריז"ל לא נמצאו כוונות ע"ז).

(34) שו"ת דברי חיים חאו"ח ח"ב ס"א. (35) ראה גם אג"ק ח"ג ע' ב. ח"ו ס"ע רו ואילך. ע' רצג. ח"א ע' חצר. ח"ג ע' תכו.